

Da verden skulle på højskole

Danmarks første egentlige indsats inden for ulandsbistand var et kursus i andelsbevægelsens principper og praksis på Krogerup Højskole i 1953.

Af Peter Yding Brunbeck

Et mærkværdigt højskolehold

Den 3. august 1953 modtog Krogerup Højskole nord for København et højest usædvanligt hold kursister. 24 højtstående embedsmænd og organisationsfolk fra blandt andet Burma, Indien, Indonesien og Pakistan ankom og blev indlogeret på skolens værelser. De kommende 8 uger skulle de deltage i et kursus i andelsbevægelsens principper og praksis arrangeret i fællesskab af det danske regeringsudvalg for teknisk bistand og International Labour Organisation - ILO. Som et led i FN's program for teknisk bistand til underudviklede lande skulle de på kurset stifte nærmere bekendtskab med andelsteori og andelspraksis både i Danmark og internationalt for senere at kunne bruge deres viden til at fremme den økonomiske og sociale udvikling i deres hjemlande.

Foran dem lå et nøje tilrettelagt program med 28 danske foredragsholdere, fire skandinaviske og fem internationale. Herudover 12 ekskursioner, heraf en 10-dages til Fyn og Jylland, hvor man i alt skulle besøge hen ved et halvt hundrede forskellige kooperative virksomheder og institutioner. Også den praktiske side var vel forberedt. Højskolen var blevet suppleret med et omfattende bibliotek med international andelslitteratur og Krogerup havde fået en overhaling i anledning af de fornemme gæster. Der var installeret vaskekummer på værelserne, og der var lagt en rød løber i gangen i annektsbygningen. Selvom der var tale om et højskolehold, var det jo ikke et hvilket som helst af slagsen.

Bænket i fællessalen på ankomstaftenen blev deltagerne fra de fjerne lande budt velkommen til Danmark, til kurset og til Krogerup. Først gik formanden for Regeringsudvalget for teknisk bistand ingeniør Jørgen Sa-

xild fra firmaet Kampsax på talerstolen, herefter ILO's officielle repræsentant mr. Alvarado, fulgt af redaktør Axelsen Drejer fra andelsudvalget og formand for underudvalget under Regeringsudvalget, der havde planlagt kurset. Herefter var det kursusleder Poul Nyboe Andersens tur og efter ham hans *Associate Director* mr. Khan, som var udpeget af ILO. Efter alle disse bevingede ord har det muligvis forekommet deltagerne en lettelse, da endelig udenrigsminister Ole Bjørn Kraft indtog talerstolen og efter blandt andet at have påpeget, at Danmark, målt pr. indbygger, var den største bidragsyder til FN's udviklingsprogram, kunne erklære kurset for åbent (Berlingske Tidende: 4/8-53).

Grunden til den særlige virak om netop dette kursus var, udover almindelig høflighed over for så relativt fornemme gæster, at dette kursus var det første af sin art i Danmark. Det skulle være Danmarks første egentlige bidrag til den internationale kamp, der efter krigen var blæst til for at afhjælpe nøden og fattigdommen i verden og hjælpe det, der dengang hed *de underudviklede lande* i deres økonomiske udvikling.

Umiddelbart kunne bidraget vel næppe heller være mere dansk end et højskoleophold koncentreret om andelsbevægelsen. Danmark havde i 1953 allerede over 70 års erfaring med kooperativer. Andelsbevægelsen havde vel først og fremmest sat sine præg inden for forædling af landbrugsprodukter og i brugsforeninger, men principperne blev også anvendt inden for en række andre områder som f.eks. boliger og boligbyggeri. Ved sin placering på en højskole som Krogerup fik kurset samtidig en helt særlig dansk karakter, idet man derved parrede den nordiske andelstanke med den unikke danske tilgang til efteruddannelse af voksne, som den danske højskolebevægelse stod for. I overvejelserne, der lå til grund for kurset, indgik det ikke formuleret, men historiebevidste iagttagere har næppe kunnet undgå at drage den oplagte parallel: For 100 år siden var det de simple og uuddannede bondeknægte, der med halm i træskoene var trådt ind i højskolerummet for at uddanne sig til selvbeviste og aktive samfundsborgere – i dag var det repræsentanter for de nye stater langt herfra. Hudfarven var måske en anden, men missionen syntes den samme.

At kurset var blevet til i samarbejde med både FN og ILO, understregede den danske identitet som en aktiv deltager i det internationale samarbejde. Ved Krogerup Højskole vajede den 3. august FN-flaget side om side med Dannebrog og understregede på smukkeste vis, at horisonten nu ikke mere var Danmark – men verden.

Hjælpen til den underudviklede verden

Fourth, we must embark on a bold new program for making the benefits of our scientific advances and industrial progress available for the improvement and growth of underdeveloped areas.

Ordene var Præsident Trumans, og stedet var Washington, hvor Truman i sin tiltrædelsestale i januar 1949 opridsede sit udenrigspolitiske program i fire punkter. Det fjerde punkt blev startskuddet til udviklingsbistand som internationalt politisk instrument og kom til at levere det uofficielle navn til USA's første internationale udviklingsbistands-program, som kort og godt blev kendt som *The point four program*. Samtidig var initiativet direkte årsag til FN's første udviklingsprogram og der kan spores en nogenlunde lige linie fra Washington i vinteren 1949 til Krogerup Højskole godt fire og et halvt år senere.

Baggrunden for det amerikanske initiativ var de massive støtteprogrammer, som USA havde iværksat under og efter anden verdenskrig. Lend-lease programmet, de allieredes hjælpeprogram UNRRA og ikke mindst Marshall-planen samt en lang række bilaterale hjælpeaftaler havde stadfæstet *Foreign aid* – dvs. hjælp i bred forstand til andre lande – som et permanent redskab i USA's udenrigspolitiske værktøjskasse. Mens man på denne måde kunne opnå konkrete udenrigspolitiske resultater og høste goodwill hos modtagerlandene, skabte det dog også en international forventning til, at USA engagerede sig økonomisk i verdens problemer. Mange fattige lande var skuffede over den amerikanske fokus på Europa, som Marshall-planen repræsenterede.

Point four initiativet var dog langt fra blot en symbolsk handling, der skulle tilfredsstille de underudviklede lande. Det var samtidig et resultat af en ny forståelse af sammenhængen mellem ustabilitet og manglende økonomisk udvikling samt et fornyet amerikansk fokus på den ikke-europæiske verdens betydning i kampen mod kommunismen, som blev yderligere forstærket efter Nationalist-Kinas fald til kommunisterne i 1948-49. Blandt andet erfaringerne fra verdenskrisen og de totalitære regimers fremmarch i 1930'erne havde accentueret denne sammenhæng mellem nød, arbejdsløshed og totalitarisme. *Point four* var et forsøg fra amerikansk side på, ved hjælp af overførsel af *Knowhow*, at skabe basis for forøgede udenlandske investeringer og økonomisk vækst for på denne måde så at sige at vaccinere disse lande mod kommunisme. Fra begyndelsen havde udviklingsprogrammet således et dobbelt perspektiv. På det konkrete plan skulle det fremme økonomisk udvikling og derved modvirke kommunisme og andre former for totalitarisme, og på det symbolske plan skulle det tilfredsstille et internationalt krav om hjælp til at løse en bestemt gruppe landes problemer. Det idealistiske og det praktisk politiske gik smukt hånd i hånd.¹

¹ For den internationale baggrund se blandt andet: Rostow, 1985: 75-84; Ruttan 1996: 50-68; Brown 1953.

For Danmark var det væsentligste ved Trumans initiativ imidlertid dets dobbelte internationale karakter. På den ene side var programmet internationalt i den forstand, at det ikke var henvendt til et enkelt land eller et enkelt område, men i princippet var et åbent tilbud til samtlige underudviklede lande i verden. På den anden side var initiativet internationalt på den måde, at det ikke blot skulle være et amerikansk, men et vestligt – i sin retorik endog et globalt – initiativ, der forudsatte udveksling af viden og kunnen mellem alle de udviklede og underudviklede lande. Konkret blev dette opnået, ved at USA tog initiativ til oprettelsen af FN's første egentlige udviklingsprogram Expanded Program of Technical Assistance – EPTA, hvor alle lande blev inviteret til at give et bidrag, og hvor midlerne så blev administreret af FN. Programmet tog, ligesom *Point four*, udelukkende sigte på teknisk bistand, dvs. ekspertbistand og overførsel af viden. Egentlig projektf finansiering for slet ikke at tale om kapitalinvesteringer var således ikke på tale. Retorikken stod i en vis modsætning til de bevilgede midler. EPTA begyndte med et årligt budget på \$ 20 millioner. Et stort beløb for FN, men marginalt i forhold til fx Marshall-planens \$ 13 milliarder.

EPTA skulle anspore økonomisk udvikling ved overførsel og deling af viden og knowhow. Konkret forestillede man sig primært dette gjort ved at udsende eksperter og ekspertmissioner til underudviklede lande samt ved at tilbyde forskere og embedsmænd fra de underudviklede lande stipendier i de udviklede lande, hvor de kunne tilegne sig ny viden på forskellige områder.

EPTA skubbede Danmark og en række andre lande direkte ud i et politisk projekt, som man vel egentlig ikke havde forestillet sig, man havde en rolle i: At yde økonomisk hjælp til lande på den anden side af kloden. For Danmark var holdningen til EPTA imidlertid fra begyndelsen klar. Til den pris og med det gode formål, der samtidig lå fint i forlængelse af Danmarks generelt meget positive holdning til FN, var der ingen tvivl om, at Danmark skulle deltage, og i 1950 gav Danmark sit første bidrag på kr. 660.000. Egentlig var dette nok. Et medlemsland kunne indbetale sit bidrag og nyde rollen som donor. Men Danmark havde andre planer om en helt anderledes aktiv indsats.

Dagligdagen på højskolen

Selve kurset på Krogerup Højskole i 1953 var delt ind i fire moduler. Først skulle deltagerne igennem en række foredrag med en general introduktion til Danmark og det danske samfund. I anden del skulle man koncentrere sig om de forskellige grene i den danske kooperative bevægelse, og i tredje del behandledes specifikke problemstillinger i de øvrige nordiske landes bevægelser. Endelig indeholdt kurset en fjerde del, der beskæftigede sig generelt med kooperative metoder og praksis. Hovedvægten i kurset lå på den anden og fjerde del, der tilsammen udgjorde omkring 2/3 dele af kurset (Beretning: 3-4).

Generelt var man fra dansk side meget tilfredse med den faglige side af kursets forløb. Man kunne konstatere, at disciplinen på kurset var endog meget høj, og deltagerne mødte med "usvigelig præcision" både til møder og måltider. Fra kursusdeltageres side har man sikkert fundet dette naturligt og ment, at den skolegårdsagtige stemning, højskoleklokken bidrog med, var lettere nedværdigende. I hvert fald ophørte man at ringe ind til timerne efter opfordring fra deltagerne. Fra dansk side bedømte man gruppen som "meget intelligent og meget interesseret" og noterede sig med slet skjult tilfredshed, at der blev taget omfattende notater til foredragene, samt at diskussionerne forløb disciplineret (Beretning: 5). Ædle vilde eller nynationalistiske brushoveder var der altså ikke tale om, snarere effektive administratorer og organisationsfolk.

Der var fra ledelsens side lagt vægt på, at arrangementet skulle have karakter af et træningskursus og ikke en konference, og man forsøgte at gennemtvinge denne form, selvom deltagerne særligt i begyndelsen havde en tendens til at optræde som deres landes officielle repræsentanter. Dette kom man dog ud over, og fra ledelsens side glædede man sig over, at diskussionerne udviklede sig væk fra forsøg på at nå til enighed og fik en mere privat form, hvor man kunne diskutere praktiske problemer (Beretning: 15-16). Deltagerne viste sig i øvrigt at være mere interesserede i de praktiske problemer og de praktiske forhold i den danske kooperative bevægelse end i mere overordnet kooperationsteori (Beretning: 5 og 8).

Det var dog ikke kun den faglige side af kurset, som påkaldte sig dansk interesse, men naturligt nok også de kulturelle og fysiske problemer, det kunne afstedkomme at arrangere et ophold for folk, der boede så langt væk fra Danmark. Sundhedstilstanden for gæsterne betegnedes som overordentlig god, selvom mange blev stærkt forkølede under rejsen til Jylland. Hvad angik det ernæringsmæssige, savnede flere af deltagerne "deres hjemlandes stærkt krydrede mad, men erkendte samtidig villigt, at den danske kost var overordentlig heldig for deres sundhedstilstand". Det bemærkedes også i rapporten om kurset, at de fleste havde taget på i vægt under opholdet (Beretning: 7). Foruden viden fik de altså således også lidt sul på kroppen, som vel kunne komme dem til gode fremover.

I et selskab fra Asien, som omfattede både hinduer og muslimer, måtte menuen overhovedet også være genstand for nøje planlægning, men gav alligevel anledning til problemer. En deltager var ren vegetar, to var normalt vegetarer, men spiste også fjerkræ, fem spiste ikke oksekød og ni ikke svinekød. Efter hvad der betegnedes som "visse tilpasningsvanskeligheder", lykkedes det dog efter den første uge at finde løsninger, der nogenlunde kunne tilfredsstille alle (Beretning: 6-7). Hermed var problemerne dog ikke slut, idet højskolens nyansatte økonoma midt under kurset fik et nervøst sammenbrud (Nyboe Andersen: 97). Selvom sammenhængen ikke er erklæret eksplicit, er der dog næppe

grund til at tvivle på, at bespisningsopgaven ikke har været for folk med sarte nerver.

Mens man fra arrangørernes side havde regnet med, at deltagerne ofte ville tage til København i deres fritid, viste det sig dog, at placeringen på Krogerup generelt fik folk til at blive hjemme om aftenen, hvilket gav visse problemer med at underholde deltagerne. Enkelte blev hyppige gæster på *Kolles Gård* og *Humblebæk Kro*, hvilket vel må betragtes som et udtryk for en særligt veludviklet assimileringsevne, men for de resterende blev det nødvendigt at sammenstrikke et ad hoc underholdningsprogram, der omfattede mindre udflugter, filmforevisninger, besøg hos private mv. Måske hjalp det også, at man efter nogle uger fik overbevist kursisterne om, at man kunne færdes i parken uden risiko for at blive overfaldet af vilde dyr (Beretning: 7 og 10).

På en af kursets sidste dage foretog man et fælles besøg ved et valglokale i Humlebæk i forbindelse med det danske folketingsvalg d. 22. september, hvor Asminde-rød-Grønholt Kommune efterfølgende var vært ved en "theanretning" (Beretning: bilag). Deltagerne fik således også lejlighed til at se det danske demokrati fungere i praksis, selvom det ikke er nævnt i kursusledelsens beretning, om der også her blev taget notater.

Kurset: Et særligt dansk bidrag

Det danske kursus på Krogerup var i princippet et kursus under FN's første udviklingsprogram EPTA, arrangeret af ILO og var således som udgangspunkt slet ikke et dansk, men et FN-kursus. Når det alligevel i praksis fik så stærk en karakter af et dansk kursus, skyldtes det først og fremmest et dansk ønske om at markere sig inden for FN's arbejde til fordel for de underudviklede lande samt et ønske om over for den danske offentlighed at præsentere et dansk initiativ til fordel for disse lande.

Danmark lagde fra organisationens oprettelse i 1945 stor vægt på FN, og i vide kredse var der håb om, at verdensorganisationen kunne blive den garant for fred og sikkerhed i verden, som Folkeforbundet skulle have været efter første verdenskrig. Også FN's kulturelle og sociale dimension blev hilst med velvilje i Danmark – ikke mindst fordi man, som i resten af verden, så en sammenhæng mellem arbejdsløshed og økonomisk nød og ufred og totalitære regimer. Den russiske revolution i 1917 og Hitlers vej til magten i 30'erne syntes skoleeksemplere på denne sammenhæng. Ved behandlingen af Danmarks tiltræden til FN i 1945 udtalte den danske repræsentant ved San Francisco konferencen Hartvig Frisch om FN's økonomiske og sociale arbejde:

Naar det drejer sig om Indsatsen af Aand, af Viden, af simpel Dygtighed, altsaa kort sagt Kvaliteten, saa er der ingen lille Nation, som behøver at staa tilbage for de store Nationer, hvis de kan gøre en Indsats, men vel at mærke, naar der gives en Ramme, et Forum, et Sted, hvor denne Kvalitet kan blive sat ind (Folketingets Forhandlinger 1945: sp. 1190-91).

I praksis stod det dog efter kort tid klart, at FN på grund af stormagtsuenighederne ikke kunne levere garantien for Danmarks sikkerhed. I 1949 tog Danmark konsekvensen og blev medlem af Atlantpagten. Trods fravalget af FN som primær garant for Danmarks sikkerhed blev organisationen og dens fortsatte udbygning en vigtig hjørnesteen i dansk udenrigspolitik.² Den konkrete danske politik i FN var dog i begyndelsen ikke præget af den store aktivitet. For det meste blev den fastlagt i en snæver kreds af politikere og embedsmænd uden offentlig debat. Man søgte så vidt muligt at styre fri af stormagtsmodsetningerne og problematiske spørgsmål, og man lagde vægt på nordisk koordinering (Olesen, 2005: 30-40).

Danmark gik til gengæld aktivt til værks på et andet område af efterkrigstidens internationale samarbejde – hjælpen til det krigshærgede Europa. Hjælpearbejdet påbegyndtes, allerede inden krigen var slut, med hjælp til Norge og Finland. Efter krigen udvidedes hjælpearbejdet til en række lande først i Vesteuropa og senere i Østeuropa. Indsatsen var både et udtryk for medfølelse med nødstedte i Norden og det øvrige Europa samt et vigtigt element i reetableringen af Danmarks internationale image oven på den milde tyske besættelse (Krogh 1987; Sehested 2000).

FN's udviklingsarbejde til fordel for de underudviklede lande havde i begyndelsen af 1950'erne ikke samme direkte appel til den danske befolkning og de danske politikere, som nødhjælpen til Europa havde haft. Danskerne havde ikke befolkningerne i disse landes skæbne tæt inde på livet på samme måde og følte givetvis ikke samme samhørighed med kasteløse i Indien, som de gjorde med norske og hollandske bønder og arbejdere. Samtidig havde hjælpen heller ikke nogen oplagt udenrigspolitisk funktion for Danmark, som kunne retfærdiggøre en stor indsats. Der var her tale om lande, der havde en i bedste fald marginal indflydelse på Danmark, og som ikke internationalt set var i en position, hvor deres goodwill umiddelbart kunne kapitaliseres – rent bortset fra at næsten ethvert dansk bidrag til de milliarder af mennesker, der var på tale, ville synes ufatteligt utilstrækkeligt over for disse landes problemer.

EPTA var imidlertid et initiativ, der talte til det bedste i menneskene. Ydermere var det et FN-initiativ og et sådant, der måske kunne tjene til at give organisationen nye opgaver, efter at dens rolle som sikkerhedspolitisk garant var udspillet. Derfor blev programmet da også mødt med velvillig interesse fra Danmarks side, og det syntes naturligt, at Danmark skulle bidrage i forholds-mæssigt omfang.

Mens FN's nye opgaver på udviklingsområdet ikke blev mødt med den store interesse fra offentligheden eller politikerne, var der i det mindste to grupper inden

for erhvervslivet og embedsmandsapparatet, der viste interesse for initiativet. Den ene var centreret omkring departementschef Hans Henrik Koch i Socialministeriet. Den anden bestod af Dansk Ingeniørforening og Udenrigsministeriets Erhvervskontor. Disse grupper kom i 1950 til at forme den danske indsats inden for FN's udviklingsprogram.

H. H. Koch havde været initiativtager til og organisator af statens engagement i nødhjælpsarbejdet efter Anden Verdenskrig. Han var personligt interesseret i internationalt samarbejde og havde over for politikerne markedsført ideen om en udvidet dansk nødhjælpsindsats ved at slå på den danske prestigegevinst, der ville være ved en sådan indsats. For Koch var engagementet i internationalt hjælpearbejde imidlertid mere end efterfølgelsen af snævre udenrigspolitiske interesser. For ham markerede det Danmarks aktive deltagelse i det internationale samarbejde og repræsenterede et opgør med den konfliktsky danske neutralitetspolitik fra mellemkrigstiden (Krogh 1987). På baggrund af Kochs og ministeriets engagement anbefalede Socialministeriet og Arbejds- og Boligministeriet i foråret 1950, at Danmark skulle engagere sig aktivt i FN's nye program

Udenrigsministeriet var fra begyndelsen mere interesseret i programmets erhvervsøkonomiske perspektiver. I en tidlig redegørelse til ministeren understregedes det, at Danmarks interesse i programmet "foruden til den humanitære side af sagen", særligt knyttede sig til den generelle udvidelse af verdenshandelen, programmet kunne medføre, samt Danmarks mulige forøgede eksport af specialmaskiner inden for f.eks. cementproduktion og mejeriudstyr.³ Denne interesse hang sammen med den almene reorientering af udenrigshandlen efter krigen, som ikke bare Danmark, men hele Vesteuropa måtte foretage efter Tysklands sammenbrud, Englands økonomiske problemer og den fremskredne opsplitning af Europa. Mens man i Danmark primært fokuserede på afsætningsmarkederne i Europa og USA, blev mulighederne for at ekspandere handlen med andre oversøiske områder også overvejet. Sydamerika var her særligt interessant, fordi her betaltes med dollars, men også landene i Asien og Mellemøsten kunne være mulige afsætningsmarkeder for en forøget dansk industriproduktion.

Dansk Ingeniørforening under ledelse af Jørgen Saxild fra entreprenørfirmaet Kampsax repræsenterede en af de mere internationalt orienterede dele af dansk erhvervsliv, og det var derfor ikke overraskende, at også denne forening udtrykte interesse for FN's planer. På Dansk Ingeniørforenings foranledning engagerede Udenrigsministeriets erhvervskontor sig i arbejdet for at undersøge, hvilke danske handelsinteresser, der

² Se blandt andet: Midtgaard 2003.

³ Referat til brug for udenrigsministeren på det nordiske udenrigsministermøde i København 1949 12/9-49 i RA, UM 1945-72, 119.b.8 pk. 1.

kunne tilgodeses.⁴ Det blev anset for sandsynligt, at både udsendte danskere og repræsentanter fra de underudviklede lande, der studerede i Danmark, ville kunne skabe nyttige kontakter for dansk erhvervsliv.⁵

Før EPTA's første bidragskonference i sommeren 1950 diskuterede man på embedsmandsniveau, hvorledes en eventuel dansk indsats skulle formes. Fra Socialministeriets side argumenterede man som nævnt for en aktiv dansk indsats under programmet, hvor man stillede FN en dansk – eller endnu bedre en nordisk – samlet indsats i udsigt f.eks. i form af tilbud om egentlige eksperthold. Heroverfor anbefalede Udenrigsministeriet en mere afventende holdning, hvor man stillede et dansk økonomisk bidrag til rådighed og herudover holdt øje med, hvilke muligheder, der viste sig for at engagere danskere i arbejdet.⁶

Mens man således ikke var helt enige om strategien i arbejdet, var der bred enighed om, at der skulle nedsættes et udvalg til at følge arbejdet på dette område nøje. De "aktive" ønskede et bredt udvalg med repræsentanter fra de forskellige grene af administrationen og erhvervslivet samt de organisationer, der viste interesse for arbejdet. Udenrigsministeriets Erhvervskontor foretrak dog et mindre udvalg primært bestående af folk fra Udenrigsministeriet og erhvervslivet. Det lykkedes i efteråret 1950 Udenrigsministeriet at få gennemtruffet sin model, og i begyndelsen af 1951 kunne man nedsætte *Det danske regeringsudvalg for teknisk bistand* domineret af repræsentanter fra Erhvervskontoret, Finansministeriet og erhvervslivet.⁷ Udvalget fik til huse under Erhvervskontoret og Jørgen Saxild blev udvalgets formand, hvilket gav udvalget det populære navn Saxildudvalget.

Flere organisationer og ministerier, herunder Socialministeriet, ønskede at blive optaget i udvalget, men dette blev afvist af Erhvervskontoret med henvisning til udvalgets effektivitet, hvilket blandt andre H. H. Koch udtrykte sin utilfredshed med.⁸ Danmark havde således i første omgang fået et meget eksportorienteret udvalg

til at administrere sin bistandsindsats. De aktive grupper fra nødhjælpsarbejdet tid var i første omgang kørt ud på et sidespor, men havde i det mindste sået ideen om en aktiv dansk indsats.

For at opnå den erhvervmæssige fordel for Danmark, der var en væsentlig årsag til nedsættelsen af Saxildudvalget, var det nødvendigt, at EPTA anvendte danske eksperter og sendte stipendiater på ophold i Danmark. Alene derfor var det også vigtigt, at det danske bidrag blev erlagt i danske kroner, da dette ville ansproge FN til at bruge pengene lokalt – rent bortset fra, at dollar i 1950 kun var noget, man meget nødtigt gav fra sig i Danmark. I sine første år havde EPTA imidlertid udprægede problemer med at anvende de mange bidrag, man modtog i lokal valuta, og dette underminerede til en vis grad ideen med det danske bidrag. For at hjælpe FN med at finde anvendelse for midlerne præsenterede den danske FN-delegation EPTA-administrationen for forskellige forslag til, hvorledes pengene kunne bruges. Et forslag gik på generelt at tilbyde, at SAS kunne befragte EPTA's eksperter og lade omkostningerne betale af det danske bidrag. Et andet forslag var at arrangere et kursus i Danmark i andelsbevægelsens principper og praksis.⁹

Ideen om at arrangere kurser i Danmark stred imidlertid mod EPTA's principper om, at hjælp kun skulle gives efter ansøgning fra modtagerlandene. I den kaotiske opstartsfasen var EPTA imidlertid ofte åben over for alternative forslag, og administrationens leder David Owen var desuden diplomatisk grænsende til det konfliktsky og afviste tilsyneladende helst ikke noget, hvis han kunne undgå det. Dette skyldtes ikke mindst, at USA havde gjort sit bidrag til programmet afhængigt af størrelsen på de øvrige landes bidrag, hvilket betød at selv bidrag i små valutaer med eventuelle restriktioner for brugen, udløste dollars som stod til programadministrationens frie disposition.

Mens man således arbejdede aktivt i en snæver kreds for at få Danmark placeret i det spirende internationale bistandsarbejde, var det bestræbelser, der stort set forbigik offentlighedens og politikernes opmærksomhed. Dette ændrede sig imidlertid i løbet af 1952, hvor et stort anlagt norsk bistandsinitiativ til fordel for Indien også vækkede den gode vilje i Danmark.

De norske planer for et bistandsprojekt i Indien havde deres udspring særligt i kredse i det norske Arbeiderparti og i bekymringen for den internationale udvikling, herunder udviklingen i Asien efter kommunisternes sejr i Kina og udbruddet af Koreakrigen. Indien blev af mange anset for nøglelandet i Asien, efter at borgerkrigen i Kina var slut, og det var derfor væsentligt, at Vesten ikke tabte dette land. Derudover anså ledelsen i Arbeiderpartiet forslaget for at være velegnet

⁴ Referat "Ingeniørforeningens og de Forenede Nationers program for teknisk hjælp til underudviklede områder" 12/1-50 samt "Notits vedrørende Udenrigsministeriets ekspedition af sagen angående De forenede Nationers program for teknisk bistand til underudviklede lande." 17/11-50, begge i RA, 02 UM 1945-72, 73.c.35.b pk. 2.

⁵ Se blandt andet "Notits vedr. Danmarks bidrag til FN's program for teknisk bistand til underudviklede lande" (til brug for udenrigsministerens møde med finansudvalget) 16/10-50 i RA, 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 1.

⁶ Referat af to interministerielle møder i Udenrigsministeriet 1/5-50 og 30/5-50 samt redegørelse fra kontorchef Ricard i Socialministeriet om ministeriets tanker fremsendt 26/5-50 alle i RA, 02 UM 1945-72, 119.b.8 pk. 1.

⁷ Dokumenter vedr. nedsættelsen af Regeringsudvalget maj 1950 – april 1951 i RA, 02 UM 1945-72, 104.g.1 pk. 1.

⁸ Notits vedr. henvendelser om deltagelse 9/4-51 samt brev fra H. H. Koch til kontorchef Viggo Jensen (Erhvervskontoret) 12/4-51 begge i RA 02 UM 1945-72, 104.g.1 pk. 1.

⁹ Indberetning fra den danske delegation Del.no. 48 "Dagsordenens pkt. 26: Økonomisk underudviklede lande." i RA 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 1.

til at aktivere partiets NATO-kritiske venstrefløj positivt og overhovedet fungere som et fredeligt supplement til oprustnings- og alliancepolitikken. Norges positive holdning til FN taget i betragtning, var det naturligt, at organisationen var udset til at spille en fremtrædende rolle i de norske planer, som reelt skulle være en trepartsaftale mellem FN, Norge og Indien. En sådan trepartsaftale blev da også gennemført, men fik mest symbolsk karakter, idet FN i praksis blev kørt ud på et sidespor grundet de norske ønsker om en synlig national indsats (Pharo 1986: bd. 1 16-57).

Resultatet var det norske fiskeriprojekt i den indiske delstat Karella, der blev et efter datidens målestok ganske omfattende projekt – særligt for et lille Nordvesteuropæisk donorland. Det blev skudt i gang med en stort anlagt folkeindsamling og skabte stor opmærksomhed ikke bare i Norge, men også i de øvrige skandinaviske lande.

Det var først og fremmest de norske planer, der fra begyndelsen af 1952 blev diskuteret offentligt i Norge, som vakte de danske politikeres interesse. Først og størst var interessen hos Det Radikale Venstre, der vel i ideen om et dansk bistandsinitiativ så konturerne af en positiv udenrigspolitisk dagsorden, som kunne fungere som en modpol til den oprustningspolitik, NATO-partierne måtte følge. Men også de øvrige partier og en del organisationer og private udtrykte ønsket om, at Danmark skulle markere sig i kampen for at bringe udvikling til de underudviklede lande.¹⁰

Et af problemerne med et initiativ à la det norske var dog, at det kostede penge, og VK-regeringen var ikke gået til valg på øgede bevillinger til den civile del af udenrigspolitikken – snarere tværtimod.¹¹ Bortset fra udenrigsminister Ole Bjørn Kraft, som var stærkt interesseret i internationalt arbejde samt venstres finansminister Thorkild Kristensen, der blandt andet var interesseret i hjælpens betydning for Europas økonomi på længere sigt, var der måske heller ikke helt den samme gejst omkring ideen, som der var i Det Radikale Venstre.

Regeringens umiddelbare utilbøjelighed til at lancere et bekesteligt udenrigspolitisk projekt stemte til en vis grad overens med holdningen i Udenrigsministeriet, hvor man var betænkelig ved en stor ressourcekrævende indsats på et så nyt område og i stedet anbefalede at arbejde videre på at maksimere den danske deltagelse i

FN's program.¹² Hertil kom, at David Owen fra EPTA-administrationen under et besøg i København ydede et effektivt lobbyarbejde over for Regeringsudvalget og den danske regering. Owen fremhævede dels, at de underudviklede lande foretrak multilateral hjælp, mens de var skeptiske over for den bilaterale, dels USA's *dollarmatch* af de øvrige landes bidrag, og han antydede, at det ikke ville være umuligt at finde måder, hvor Danmarks bidrag kunne bruges til at løse konkrete opgaver og således blive en identificerbar dansk indsats. Han bad direkte om, at en eventuel udvidet dansk indsats ville blive placeret inden for FN's program.¹³

Efter mødet med David Owen udtalte Finansminister Thorkild Kristensen til *Børsen*, at det lå fast, at Danmarks fremtidige hjælp stadig skulle gå gennem FN, men at der muligvis ville blive tale om at løse specielle opgaver under programmet, samt at der ville blive oprettet seminarer i Danmark til gavn for de underudviklede lande (*Børsen*: 24/9 1952). Ideen var nu ikke blot at tilbyde et enkelt kursus eller to, men at tilbyde en række kurser, som, ifald de fik succes, med tiden kunne udvikle sig til permanente undervisningsinstitutioner. Det lykkedes således på fornem vis at beholde melet i munden, mens man blæste, og Ole Bjørn Kraft kunne præsentere Folketinget for en national dansk indsats, der samtidig holdtes indenfor FN, selvom man med EPTA-administrationens hjælp (og på indirekte opfordring af den) måtte bøje nogle af programmets principper en smule.¹⁴

Forslaget om undervisningsvirksomhed under FN's auspicer i Danmark, som oven i købet indeholdt et kursus i andelsvirksomhed, syntes som en sidegevinst tillige velegnet til at lukke munden på De Radikale og deres krav om en større og mere kostbar dansk indsats. Ole Bjørn Kraft fandt ved fremlæggelsen i Folketinget anledning til at bemærke, at han var af den overbevisning...

... at den bedste og værdigste hjælp, Danmark kan yde, er at give dem, der ønsker det, den gave, som består i et ophold her og fuld adgang til ud fra deres egne forudsætninger på stedet at sætte sig ind i de metoder og vilkår, der har muliggjort den høje effektivitet, vi har nået på visse områder af produktions- og samfundslivet (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 475).

¹⁰ Om RV's holdning se Jørgen Jørgensen i Udenrigspolitisk nævner 2/4-52 og 5/12-52 i RA 02 UM 1945-72 3.e.92. Øvrig interesse se Folketingsdebat 5. maj 1952; Resolution vedtaget af Foreningen for FN Dansk Fredsforening 6/7-52 kopi i RA 02 UM 1945-72, 73.c.35.b pk. 4; Brev fra Socialdemokratisk forbund til udenrigsministeren 10/7-52 kopi i RA 02 UM 1945-72, 104.a.6 pk. 1.

¹¹ Således kritiserede Erik Eriksen i oktober 1950 den kraftige stigning i udenrigsministeriets budget (Folketingets forhandlinger 1950/51 sp. 93).

¹² Notits 24/6-52 med continuation 27/6 i RA 02 UM 1945-72, 104.p.1 pk. 1; Referat af møde i Regeringsudvalget 12/8-52 i RA 02 UM 1945-72 104.g.3 pk. 1.

¹³ Referat af møde i Regeringsudvalget 23/9-52 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1; "Danmarks Hjælp til underudviklede Lande" artikel i *Børsen* 24/10-52.

¹⁴ Se blandt andet: Notat om Regeringsudvalgets ideer 21/10-52, notat "Danmarks bidrag for kalenderåret 1953 til FN's program for teknisk bistand til økonomisk tilbagestående lande." 20/11-52, brev fra Nonny Wright den danske FN-delegation til kontorchef Viggo Jensen 27/1-53 og skrivelse til Finansudvalget 16/2-53 alle i RA 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 1.

Over for Jørgen Jørgensen fremhævede han endvidere, at han håbede "det ærede medlem vil anerkende, at vi har taget et initiativ og er kommet med en konkret plan, der er en virkelig dansk plan" (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 592-93). Hvad der begyndte som et forsøg på at hjælpe FN med at anvende danske kroner, havde således udviklet sig til at blive den nationale danske indsats i kampen mod underudvikling.

På det konkrete plan fik initiativet den form, at Danmark i 1953 fordoblede sit bidrag til EPTA til kr. 1,5 mio. til programmets frie disposition og derudover lagde et tilsvarende beløb oven i til at finansiere kurserne og indkøb af materiel i Danmark, så man i alt gav kr. 3 mio. Denne formel, hvor halvdelen af Danmarks bidrag var til fri disposition, mens den anden var klausuleret, blev anvendt de næste mange år helt frem til EPTA's inkorporering i det nye UNDP i 1966.

Med det politiske mandat på plads kunne Udenrigsministeriet og Regeringsudvalget koncentrere sig om at få opstillet et program for den danske kursusindsats. Allerede i efteråret 1952 havde Regeringsudvalget således ud over andelskurset en række kurser under overvejelse, heriblandt kurser i teknologiundervisning, kooperativt boligbyggeri og i konsulentvirksomhed.¹⁵ Nogle af disse var forslag fra FN – andre var danske ideer. I januar 1953 fik man FN's endelige godkendelse af andelskurset, som således kom til at virke som en art forsøgsprojekt på hele dette nye område.

Det var imidlertid ikke fra begyndelsen fastlagt, at kurset skulle foregå på en højskole. Denne del af aftalen kom i stand på foranledning af Axelsen-Drejer fra andelsudvalget, der også fungerede som formand for Regeringsudvalgets underudvalg til planlægning af andelskurset og tilfældigvis også sad i repræsentantskabet for Krogerup Højskole. Axelsen-Drejer ønskede med kursets placering at række en hjælpende hånd til Krogerups skrantende økonomi (Nyboe Andersen 1993: 97). Han var givetvis også overbevist om, at en højskole var den rigtige ramme for kurset, idet han lagde stor vægt på det, han kaldte "internatformen", hvor deltagerne indkvarteredes sammen for at opnå den rigtige stemning og muligheden for at skabe kontakter også uden for den skemalagte undervisning.

ILO – som var udpeget som kursusarrangør på FN-siden – var dog ikke ubetinget begejstret for denne ide og var betænkelig ved at lade højtstående embedsmænd i en moden alder leve under højskoleforhold i to måneder. Efter at have besøgt højskolen gik man dog fra ILO's side ind på planen, såfremt der blev foretaget en række forbedringer af faciliteterne på Krogerup (Beretning: 1). Dette gik man fra dansk side ind på, og Regeringsudvalget bekostede istandsættelsen af højskolen, idet man gik ud fra, at dette også ville være en

investering i den fremtidige kursusvirksomhed, man havde under planlægning.¹⁶

Erfaringerne fra Krogerup

Netop højskoleformen eller internatformen var imidlertid noget, man fra den danske kursusledelses side var meget tilfredse med ved kurset. Deltagerne havde tydeligt givet udtryk for, at de havde opnået en langt mere intim kontakt også på tværs af nationale skillelinier, end det ville have været muligt ved indkvartering på forskellige hoteller.¹⁷ Fra ILO's side var man mindre tilfreds, og særligt organisationens sekretær ved kurset mr. Usakligil udtrykte ofte utilfredshed med såvel indkvarteringsformen som med afstanden til København (Beretning: 15). Den oprindelige beretning fra kurset havde slået på tilfredsheden med internatformen og under evalueringen i Regeringsudvalget var man inde på at afholde andre kurser på Krogerup samt evt. også at inddrage Den Internationale Højskole i Helsingør og Magleås Højskole i det danske kursusprogram. Senere drøftelser i Regeringsudvalget viser dog, at der også fra deltagerne side havde været en vis modstand mod indkvarteringsformen og placering, og man valgte derfor at placere det næste andelskursus i København og indkvartere deltagerne på hotel, selvom dette og andre kurser senere vendte tilbage til højskoleverdenen.¹⁸

Som nævnt var man yderst tilfredse med kursusdeltagerne faglige niveau og deres engagement i kurset, og man havde en klar fornemmelse af, at de tog noget med sig fra opholdet, som de kunne bruge i deres hjemlande, helt foruden det netværk som kurset havde været med til at skabe. Den kulturelle modsætning mellem arrangørerne og deltagerne havde været stor, men ikke uovervindelig, selvom man åbent indrømmede, at særligt mr. Usakligil havde været et næsten uundværligt bindeled mellem kursister og ledelse i de første par uger af kurset (Beretning: 15). I den forbindelse har det givetvis spillet positivt ind, at man hovedsageligt modtog embedsmænd uddannet og skolet i en stærkt angelsaksisk inspireret administrations- og organisationskultur, der måtte forekomme mindre fremmedartet for danskere, end man kunne have frygtet.

Vedrørende den halvvejs skjulte dagsorden i projektet – de danske eksportinteresser – var man også fortrøstningsfuld, selvom det selvfølgelig ikke få uger efter afslutningen strømmede til med henvendelser om dansk mejeriudstyr og sortbroget malkekvæg. Perspektiverne her var mere langsigtede, og i et brev til de danske gesandtskaber i december 1954 opsummerede Udenrigsministeriets Erhvervskontor, hvad man hidtil mente at have opnået på denne front. Til repræsentati-

¹⁶ Referat af Regeringsudvalgets møde 6/3-53 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1.

¹⁷ Beretning: 15 samt Referat af Regeringsudvalgets møde 6/11-53 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1.

¹⁸ Referat af møder i Regeringsudvalget 26/1-54 og 5/2-54 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1.

¹⁵ Notat om Regeringsudvalgets ideer 21/10-52 i RA 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 1.

onerne i de lande, der havde haft kursusdeltagere i Danmark, skrev man, at de indledende moduler i kurserne om danske forhold blandt andet skulle tjene til at skabe interesse for Danmark og på længere sigt gavne dansk eksport. Det var Udenrigsministeriets opfattelse gennem private samtaler og officielle udtalelser, at det var lykkedes at skabe den tilsigtede interesse, og man rundsendte derfor lister med navnene på kursusdeltagerne for at repræsentationerne ved lejlighed kunne tage kontakt med dem og sondere mulighederne for evt. yderligere samarbejde mellem Danmark og pågældende land.¹⁹

Det konkrete resultat af kurset og de videre kurser målt i økonomisk udvikling i modtagerlandene var naturligvis yderst vanskeligt at måle, og det lader ikke til, at man overhovedet er begyndt at gøre sig overvejelser om, hvorvidt denne del af indsatsen kunne evalueres. Dette var naturligvis både en ulempe og en fordel. På den ene side gjorde det det vanskeligt at udpege konkrete resultater af den danske indsats, på den anden side slap man for ubehagelige rapporter om den mangel på spredningseffekt, bistandsindsatser kunne have. Den norske indsats i Indien blev for Regeringsudvalget og Udenrigsministeriet i løbet af 1950'erne lidt af et skrækkesejpe, og da en repræsentant fra det danske udenrigsministerium besøgte projektet i 1957, kunne han berette om store problemer og manglende samarbejdsvilje fra de lokale myndigheders side.²⁰ På baggrund af dette har det sandsynligvis forekommet Regeringsudvalget og Udenrigsministeriet, at man havde valgt rigtigt ved at *blive hjemme*. I Danmark kunne man så i mangel af evalueringer glæde sig over kommentarer fra deltagerne i kurserne som f.eks. udtalelserne fra to deltagere i andelskurset på Krogerup, der ved hjemrejsen fortalte *Socialdemokraten*, at de følte de havde besøgt "Andelsbevægelsens Mekka"²¹ og udtalelser fra FN's bistandsadministration om, at man satte stor pris på den danske indsats.²² Det sidste var næppe direkte forkert, men hang sikkert også sammen med, at Danmark gjorde sit bidrag betinget af at måtte få lov at gøre denne indsats, og at FN ved at give lov sikrede sig stærkt efterspurgt dollars fra USA til sit fortsatte arbejde.

I løbet af 1950'erne skabte klausuleringen da også gentagne gange problemer for EPTA-administrationen, når andre dele af organisationen klagede over den danske særordning, og når man frygtede, at andre lande skulle følge det danske eksempel og også klausulere deres

bidrag.²³ Den klausulerede del af det danske EPTA-bidrag sikrede til gengæld, at Danmark i de fleste år i 1950'erne kunne regne sig selv som den største bidragyder til FN's bistandsprogram målt pr. indbygger.

Var man godt tilfreds med kursusdeltagerenes evner og tilfredse med deres tilfredshed med Danmark, var man dog ikke udelte begejstrede for mødet med administrationskulturen i de internationale organisationer, man måtte arbejde sammen med. Utilfredsheden rakte fra tidspunktet, ILO udsendte invitationerne til andelskurset på, til den *Associate Director*, ILO havde udpeget til kurset, og som man fandt ganske utilstrækkelig.²⁴ Utilfredsheden var ikke begrænset til ILO og erfaringerne med andelskurset, men voksede, efterhånden som kontakten med FN's bistandsadministration og det sindrige netværk af underorganisationer, der udgjorde bistandsprogrammet, blev udbygget. Ofte mistede man fra dansk side tålmodigheden med den langsommelige sagsbehandling, og forståelsen for organisationens problemer med at administrere det danske særbidrag, så det ikke kom i for direkte konflikt med bistandsprogrammets principper, kunne fra dansk side ligge på et meget lille sted.²⁵ Havde Norge gjort sig dyrekøbte erfaringer med lokaladministrationen i Indien, var man fra dansk side heller ikke altid lige imponeret over indsatsen fra verdensadministrationen i New York og Geneve.

De politiske tanker bag den danske indsats

Da først det norske initiativ havde vakt den folkelige og politiske interesse i Danmark for de underudviklede landes problemer, kunne man begynde at fylde mere bredt formulerede politiske ideer ned i det, der indtil da mest havde været en handelspolitisk afdeling af den overordnede FN-politik. Som vist var ideen med danske kurser formuleret, da de politiske partier tog tråden op. Det var dog den politiske interesse, der gav kursusplanen dens størrelse og markedsførte den som *bidraget*, Danmark gav til at løse den fælles internationale opgave.

De danske politikeres visioner adskilte sig vel ikke mærkbart fra dem, som blev udtrykt i de andre nordiske og til en vis grad de øvrige vestlige lande. De tre gensidigt afhængige hovedkategorier, man tolkede indsatsen i, var dengang som i dag den humanitære, den økonomiske og den sikkerhedspolitiske. Det vil sige den medmenneskelige forpligtelse og solidaritetsfølelse, den generelle gevinst ved voksende økonomisk

¹⁹ Kopi af brev til div. gesandtskaber 10/12-54 i RA 02 UM 1945-72, 104.j.1 pk. 1.

²⁰ Bilag til Regeringsudvalgets møde april 1957 "Referat vedr. Mysore-projektet" 2/4-57, bilag til møde maj 1957 "Sekretærens rejse februar/marts 1957" 25/4-57 samt referat af Regeringsudvalgets møde 3/5-57 alle i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 4.

²¹ "24 asiater har besøgt andelsbevægelsens Mekka" artikel i *Socialdemokraten* 26/9 1953.

²² Referat af Regeringsudvalgets møde 26/1-54 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1.

²³ Se fx Notits "vedrørende udnyttelse af Danmarks klausulerede bidrag til FN's tekniske bistandsprogram" 20/2-54 og notits 22/6-57 i RA 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 2 og 4.

²⁴ Beretning: 14-15, og referat af møde i Regeringsudvalget 10/4-53 i RA 02 UM 1945-72, 104.g.3 pk. 1.

²⁵ De blandt andet korrespondance mellem Technical Assistance Board – TAB og Udenrigsministeriet juli-oktober 1953, brev fra Hans Berthelsen til Poul Boeg 15/1-54 samt korrespondance med den danske FN-delegation i april 1954 alle i RA 02 UM 1945-72, 104.h.1 pk. 1-2.

samkvem og den grundlæggende opfattelse af, at nød og sult var grobund for uroligheder og totalitære regimer.

Ved sin fremlæggelse af regeringens politik i efteråret 1952 fremhævede Ole Bjørn Kraft "den uro og gæring" i store dele af den tredje verden, der stillede "store krav til den vestlige verdens forståelse". Det var væsentligt med en rolig udvikling, så "disse folks forståelse af Vestens gode vilje underbygges". Man skulle ikke påtvinge disse stater demokratiet, men samarbejde med dem i en "demokratisk broderskabsånd" (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 470-71). Venstres repræsentant Elgaard talte om det kapløb med tiden, det var, om disse lande skulle udvikle en fjendtlig indstilling over for Vesten, eller om deres venskab kunne vindes ved en klog støttepolitik. I forbigarten fik han også nævnt de perspektiver, hjælpen kunne have for den europæiske dollarmangel (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 520-521). Umiddelbart virker Socialdemokratiet som det af de fire gamle partier, der var mest karrig med de storladne ord, og hele spørgsmålet ser generelt ikke ud til at have fanget den socialdemokratiske topledelses ægte interesse på dette tidlige tidspunkt. Man bakkede dog fuldt op om planerne, og Hedtoft slog allerede i maj 1952 fast, at Socialdemokratiet tilstræbte "en international indsats for at sikre alle mennesker anstændige levevilkår og social tryghed" og at

... de underudviklede lande bør støttes gennem humanitær, økonomisk og teknisk hjælp, således at disse folks nød bekæmpes, og således at deres erhvervsliv ophjælpes til gavn for disse folk og for et fredeligt samarbejde med andre folk (Folketingets forhandlinger 1951/52: sp. 4033-34).

For De Radikale derimod var den skitserede indsats og FN's indsats overhovedet utilstrækkelig, som Jørgen Jørgensen påpegede i folketinget:

Det er meget afgørende, at dette hjælpearbejde ikke drukner i papir og kontorer; man må altid have for øje, at det er en folkeopgave, der her foreligger. Det er folkets brede lag i de underudviklede lande, vi skal i kontakt med... Ekspertes er udmærkede hjælpere i dette arbejde, men det er ikke nok. Der skal tillidsmænd ud til det jævne folk i disse lande, der kan leve sig ind i folkets daglige vilkår og hjælpe dem med at få mere ud af de ting de arbejder med. (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 544-45)

For Jørgen Jørgensen og De Radikale var det kontakten – den folkelige kontakt – mellem befolkningerne i de underudviklede lande og Danmark, der var det væsentlige. Det var selve kulturmødet mellem det nordisk/danske og de fremmede folkeslag, der skulle sikre den mellemfolkelige forståelse og den fredelige udvikling. Det kunne ifølge Jørgen Jørgensen blive en stor og samlende opgave, som nationen kunne være fælles om (Folketingets forhandlinger 1952/53: sp. 545).

De Radikales tanker, som også deltes af private organisationer såsom Mellemfolkeligt Samvirke, fandt dog ikke genklang i de øvrige politiske partier. Danmark valgte at satse på FN som forum for sin indsats, og i det

hele taget fik den bilaterale tilgang til udviklingsbistand et noget blakket ry i Danmark i 50'erne. Det hang blandt andet sammen med den centrale plads, man stadig ønskede at give FN i dansk udenrigspolitik samt det faktum, at man havde fået muligheden for at gennemføre en national indsats under EPTA. Ideerne om at involvere den danske befolkning aktivt i arbejdet, sådan som man havde lagt vægt på i Norge og Sverige gennem store statsligt arrangerede folkeindsamlinger, slog ikke igennem i Danmark før i 1960'erne. Tanken om at drage ud og redde verden fængede ikke tilstrækkeligt bredt i 1952-53, til gengæld skulle verden være velkommen til at komme på højskole

Kulturmødet på Krogerup

Det omfattende program, der lå foran de 24 deltagere, som mødte op til kursusstart på Krogerup den 3. august 1953, var således næsten det mindste af det, de skulle nå. Ud over at deltage i seminaret og erhverve sig personlig viden på andelsområdet skulle de fungere som symbol på Danmarks internationale engagement. Herudover skulle de lære om Danmark og knytte kontakter til det danske erhvervsliv, som de senere i deres professionelle liv gerne skulle trække på. De skulle præsenteres for det samarbejdende demokratis fortræffeligheder og evne til at sikre dets borgere økonomisk velstand, for at de kunne have denne viden i baghovedet, når de senere derhjemme skulle vælge mellem demokrati og kommunisme – mellem Kreml og Krogerup – og de skulle bruge deres viden derhjemme til at sikre en økonomisk vækst, der kunne vaccinere deres befolkninger mod trangen til at sætte verden i brand, og desuden bidrage til at løse Europas betalingsbalanceunderskud overfor USA. Hvis de fik tid til det, skulle de også bidrage til at samle det danske folk omkring den opgave, det var at undervise dem, og så skulle de afværge Det Radikale Venstres krav til regeringen om at bruge flere penge på dette område. Som et af de mindre bijob skulle de levere et tiltrængt bidrag til Krogerups økonomi og sikre skolen en mindre renovering.

Ulandsbistand var, dengang som nu, præget af et sandt virvar af kort- og langsigtede interesser og forventninger, hvoraf det kun var de meget vagt formulerede ideer om sammenhængen mellem middel og mål, der sikrede, at de alle kunne tilgodeses. Den enlige mistelten var De Radikale og Mellemfolkeligt Samvirke, hvis ideer om kontakter og samarbejde på folkelig basis ikke helt kunne tilfredsstilles af opbudet af embedsmænd og eksperter. De måtte vente små ti år endnu, før de i 1962 med Danmarks første bistandslovgivning fik indfriet nogle af deres forventninger til en bred folkelig indsats.

Ved at tage det første større kulturmøde, som lå i det nye politiske område ulandsbistand, på Krogerup Højskole sikrede man sig en hjemmebanefordel, som givetvis fik betydning for Danmarks senere udviklingspolitiske engagement. Man begrænsede til en vis grad kontakten til de nye lande til den veluddannede administrative og organisatoriske elite og var umiddelbart

imponeret over dennes evne til at tage den viden, der blev præsenteret, til sig. Havde man ikke forestillet sig, at den danske natur, hvor det største rovdyr, der lurede var grævlingen, kunne afskrække folk fra at gå ture udendørs, og at de fremmedartede spisevaner skulle koste en økonoma et nervøst sammenbrud, så var det trods alt problemer i småtingsafdelingen sammenlignet med andres dyrekøbte erfaringer med at eksportere moderniseringens velsignelser.

Kurset på Krogerup blev startskuddet til en omfattende dansk kursusindsats i 50'erne, som også videreførtes, efter at danske bilaterale projekter var blevet den primære nationale indsats på bistandsområdet i 60'erne. Resultaterne af indsatsen målt i økonomisk udvikling var – og er – svære at vurdere, men den har givetvis bidraget til at markere Danmark i de underudviklede lande, hvis embedsmænd kom til landet på kursus. Ved at bringe folk her til landet har man muligvis også sikret sig en bedre Danmarksreklame end ved at gøre en indsats i det fremmede. I det mindste fik man her en lejlighed til at vise Danmark frem og ikke blot danske produkter og eksperter.

Hvordan Danmark og kurserne blev opfattet af deltagerne og deres hjemlande er et umådeligt interessant spørgsmål, som denne artikel desværre ikke kan komme nærmere et svar på. At man har husket Danmark og de glade dage på højskolen er dog sikkert givet. Da andelskursets leder Poul Nyboe Andersen senere blev minister i VKR-regeringen 1968-71, var han med sin kone inviteret til frokost på Fredensborg i anledning af et statsbesøg af Botswanas præsident. Både Nyboe Andersen og hans kone havde tætte kontakter til Krogerup, og hun var trådt til ved andelskurset i 1953 til afløsning for den nedbrudte økonoma. Da hendes bordherre derfor fortalte hende, at han i midten af 50'erne havde været til et kooperativt seminar i Danmark på noget, der hed Krogerup og spurgte, om hun kendte stedet, kunne hun i høj grad svare bekræftende (Nyboe Andersen: 99), og om ikke andet har kurset vel sikret, at i det mindste de to ikke løb tør for samtaleemner under frokosten.

Litteratur

Brown, W. A. Redvers, O. (1953): *American foreign assistance*. The Brookings Institution.

Folketingets forhandlinger.

Inaugural Address of Harry S. Truman. 20. januar 1949. The Avalon Project at Yale Law School – Documents in Law, History and Diplomacy.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/presiden/inaug/truman.htm>

Krogh, T. (1987): "Humanitært hjælpearbejde og udenrigspolitik – Om den statslige styring af det internationale hjælpearbejde 1945-48" i: *Spor – arkiver og historie*, Afhandlinger tilegnet Niels Petersen, GAD/Rigsarkivet.

Midtgaard, K. K. N. (2003): *Småstatens offensive magt- og sikkerhedsstrategi – En analyse af FN-politikens status og rolle i dansk sikkerhedspolitik 1949-65*. Upubliceret Ph.d.-afhandling, Århus Universitet Historisk afdeling.

Nyboe Andersen, P. (1993): *Hal Koch og Krogerup Højskole*. Odense Universitetsforlag 1993.

Olesen, T. B. og Villaume P. (2005): *I blokopdelingens tegn 1945-72*. Bd. 5 af Dansk udenrigspolitikens historie, København.

Pharo, H. (1986): *Hjelp til selvhjælp – Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72*. 2 bd. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Rostow, W. W. (1985): *Eisenhower, Kennedy and Foreign Aid*. University of Texas Press, Austin.

Ruttan, V. W. (1996): *United States Development Assistance Policy – The Domestic Politics of Foreign Aid*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Sehested, T. (2000): *Norgeshjælpen – den danske bistand til Norge under 2. Verdenskrig*. Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde.

Arkivmateriale

Beretning til Regeringsudvalget for teknisk bistand under F.N. fra den danske kursusledelse. Upubliceret rapport fra sep./okt. 1953. Rigsarkivet, Udenrigsministeriets arkiv 1945-72 104.g.3 pakke 1.

Materiale fra gruppe 73, 104, 119 samt Udenrigspolitisk Nævns arkiv (3.e.92) i Udenrigsministeriets arkiv 1945-72, Rigsarkivet arkivnummer 02.